

Henkiä painopaperilla

Spiritismi suomalaisissa sanomalehdissä 1910-luvulla

Millalotta Ronkainen
Kandidaatintutkielma
Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Tammikuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

**Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma,
Millalotta Ronkainen
”Henkiä painopaperilla – Spiritismi suomalaisissa sanomalehdissä 1910-luvulla”
Sivumäärät: 25 s**

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen spiritismiä sanomalehdissä 1910-luvulla. Tutkin sitä, mitkä teemat nousivat tärkeiksi. Tutkimuskysymykseni on, oliko spiritismi enemmän uutinen, viihdeaihe vai julkinen kiistakysymys ja miksi näin mahdollisesti oli. Käyn teemoittain läpi erilaisia mainintoja spiritismistä sanomalehdissä ja tutkin niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen.

Käytän alkuperäisaineistonani neljää suomalaista sanomalehteä. Sanomalehdet ovat *Aamulehti*, *Helsingin Sanomat*, *Tampereen Sanomat* ja *Turun Sanomat*. Nämä lehdet tarjoavat monipuolisen näkökulman eteläsuomalaiseen suomenkieliseen keskusteluun spiritismistä. Rajaus mahdollistaa läpikäytävän määrän uutisia ja mainintoja, joista kuitenkin sai arvokasta tietoa ja selkeyttä siihen, mitä spiritismistä uutisoitiin 1910-luvulla.

Tärkein yksittäinen aihe, joka tutkimuksesta nousee esille, on erilaiset ilmoitukset erilaisista tilaisuuksista, joita ovat esimerkiksi jumalanpalvelukset ja esitelmät spiritismistä. Toisena tärkeänä osana teemana esiin nousee sekalaiset maininnat spiritismistä. Jaon uutiset teemoihin, joita olivat pienemmät maininnat, kirkon asema, naisten osallisuus, tunnetut tekijät ja sekalaisemmat pienet uutiset. Suuret uutiset jäivät pienemmälle osuudelle kuin oli oletettua ja tärkeimpänä tutkimustuloksena selvisi se, että spiritismi oli monimuotoinen aihe, joka vaikutti eri tavoin eri ihmisiin.

Avainsanat: spiritismi, spiritualismi, 1910-luku, sanomalehti, uskonto

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Spiritismi ilmiönä ja tutkimuskohteena	4
1.2	Tutkimuskysymys, aineisto ja tutkimuskirjallisuus	6
2	Spiritismi sanomalehdissä ja viihteenä	9
2.1	Sanomalehtien sivuilla	9
2.2	Erilaiset tilaisuudet, kirkko ja naisten osallisuus	10
2.3	Spiritismin tähtiesiintyjät	13
3	Spiritismi vaihtelevana aiheena	15
3.1	Sota ja politiikka	15
3.2	Populaarikulttuuri ja taide	18
3.3	Kertomuksia ja pikku-uutisia	19
4	Loppuluku	22
	Lähteet	24

1 Johdanto

1.1 Spiritismi ilmiönä ja tutkimuskohteena

”Onko seurustelu kuolleiden ihmisten henkien kanssa mahdollista?” Näin pohditaan *Aamulehden* sivuilla vuonna 11.2.1912.¹ Kyseessä on ilmoitus esitelmästä, jonka aiheena on spiritismi. Kyseinen aihe päätyi lehtien sivuille Suomessa useasti 1910-luvulla. Erilaiset iltamat, raamatulliset esitelmät ja jopa jumalanpalvelukset käsittelivät spiritismiä erilaisista näkökulmista. Esitykset ja iltamat saattoivat olla viihteellisempiä, kun taas jumalanpalvelus saattoi pohtia moraalista näkökulmaa ja sitä, kuka sai olla spiritisti. Maininnat spiritismistä sanomalehdissä eivät kuitenkaan jää vain satunnaisten iltamien mainostukseen vaan taustalla piilee isompi ilmiö.

Spiritismillä tai spiritualismilla tarkoitetaan uskoa henkiin ja henkimaailman olemassaoloon. Aatteen kannattajat uskovat, että elämä jatkuu kuoleman jälkeen ja että kuolleiden henkiin on mahdollisuus saada yhteys erilaisin menetelmin.² Spiritistisen liikkeen katsotaan syntyneen vuoden 1848 Yhdysvaltojen New Yorkin osavaltiossa kahden sisaren toimesta.³ Spiritismi saavutti kansanvälistä huomiota ja löysi näin tiensä myös Euroopan pohjoisiin osiin. Spiritismi alkoi järjestäytyä omaksi liikkeekseen myös Suomessa ja Suomessa toimii yhä edelleen Suomen Spiritualistinen Seura.⁴

Spiritismi saapui Suomeen 1800-luvun puolivälin jälkeen. Spiritismi muotoutui osaksi suurempaa esoteerisen henkisyyden kenttää ja yhdistyi muihin teosofisiin virtauksiin.⁵ Arkisessa kielessä esoteerisuus voi tarkoittaa jotain salaperäistä ja vaikeasti ymmärrettävää. Termistä käytetään usein myös käsitettä rajatieto. Termin tarkka rajaus on kuitenkin hankalaa, sillä tutkimuskirjallisuudessa termiä ei käytetä yhtenevällä tavalla kaikkialla.⁶ Historiallisessa lähestymistavassa termillä esoteria kuitenkin yleensä viitataan perinteeseen, johon kuuluu joukko samankaltaisia suuntauksia. Suuntauksia voivat olla esimerkiksi astrologia, alkemia, hermetismi, ruusuristiläisyys ja teosofia.⁷

---

¹ Spiritismi, AL, L. Huderspuch, 11.2.1912.

² Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 59

³ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 53.

⁴ Leskelä-Kärki, 2021. s. 27

⁵ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 62.

⁶ Kokkinen & Mahlamäki, 2020. s. 13.

⁷ Kokkinen & Mahlamäki, 2020. s. 17.

Spiritismistä löytyy mainintoja sanomalehdistä jo 1880-luvulla, mutta uutisointi oli vähäisempää, kuin tutkimallani 1910-luvulla.⁸ Tähän suurena syynä on varmasti se, että 1880-luvulla spiritismi oli vielä uudehko liike Suomessa. Spiritismi ja Teosofinen seura tavoittivat kyseisenä vuosikymmenenä laajemmin Suomen kansan. Teosofinen seura viittaa New Yorkissa 1875 perustettuun seuraan, joka levisi nopeasti ympäri maailmaa. Seura toimi erilaisilla nimillä, mutta Suomen Teosofinen Seura perustettiin 1907. Sitä ennen teosofinen toiminta oli olemassa Suomessa esimerkiksi epävirallisena yhdistyksenä nimeltä *Helsingfors Teosofiska Förening Samfundet* vuonna 1894. Teosofisen toiminnan jäsenet olivat eri yhteiskuntaluokista tulevia ihmisiä, jotka kokoontuivat loositoiminnassa yhteen. Kokouksissa esimerkiksi mietiskeltiin, opiskeltiin teosofisia kirjoituksia ja keskusteltiin.⁹

1880-luvulla liikkeet saavuttivat suurempia yleisöjä ja spiritistiset seassinsit vetivät puoleensa enemmän kiinnostuneita ihmisiä.¹⁰ Eli vaikka spiritismillä oli jalansijaa lehtien sivuilla jo 1880-luvulla, olen kiinnostunut tutkimaan 1910-luvun jo järjestyneempää ja vakiintuneempaa spiritismia.

Vaikka spiritismi tunnetaan myös nimellä spiritualismi, tulen käyttämään työn läpi termiä spiritismi, koska se on pääaiheellinen haku- ja tutkimustermini. Tähän suurena syynä on se, että tutkimukseni perusteella, ainakin sanomalehdissä termi spiritismi oli tunnetumpi, sillä termillä spiritualismi 1910-luvulla löytyy vielä hyvin vähän mainintoja ja näin ollen epäselvyyksien välttämiseksi käytän yhtä termiä kuvaamaan ilmiötä. Termeillä on kuitenkin sama aate ja historia. Termi spiritualismi voidaan yhdistää osittain Helmi Krohniin (1871–1967), vaikka hän ei termiä keksinyt. Helmi Krohn oli suomalainen kirjailija ja spiritisti. Hän levitti alan kirjallisuutta ja teki spiritismia tunnetuksi Suomessa.¹¹ Häntä on myös tutkittu paljon aatteen näkökulmasta ja oman henkilöhistorian näkökulmasta. Tärkeitä teoksia ovat esimerkiksi *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen maailma* kirjoittanut Maarit Leskelä-Kärki ja *Helmi Krohnin ihmeellinen elämä* kirjoittanut Marjut Hjelt, Maarit Leskelä-Kärki ja Hilikka Oksama-Valtonen.

Termin käytön määrittely on tärkeää epäselvyyksien välttämiseksi ja koska termeillä spiritualismi ja spiritismi on erilainen maine. Kaartinen & Leskelä-Kärki kertovat kuinka

---

⁸ 1880-luvulla digiarkistosta löytyy kaikista sanomalehdistä termillä spiritismi yhteensä 55 osumaa, kun taas 1910-luvulla mainintoja termillä löytyy peräti 745.

⁹ Von Boguslawski, 2021. s. 20.

¹⁰ Leskelä-Kärki & Harmainen, 2021. s. 11.

¹¹ Leskelä-Kärki, 2021. s. 26–27.

1800-luvun lopulla termi spiritismi kävi osittain ongelmalliseksi. Spiritualistit halusivat erottautua termistä spiritismi sen maineen vuoksi. Spiritismi yhdistettiin popularisoituneisiin meedioistuntoihin ja siksi sen sijasta alettiin käyttää termiä spiritualismi.¹² Käyttäessäni termiä spiritismi, en halua kuitenkaan osoittaa epäkunnioitusta vaan tutkia spiritualismia aikalaisessa kontekstissaan.

1.2 Tutkimuskysymys, aineisto ja tutkimuskirjallisuus

Työn tarkoituksena on ymmärtää, mitä spiritismistä kirjoitettiin sanomalehdissä ja miten spiritismiä hahmotettiin 1910-luvulla, mihin sanomalehdet tarjoavat hyvän kurkistusaukon. Kysyn, oliko spiritismi enemmän uutinen, viihdeaihe vai julkinen kiistakysymys ja miksi näin mahdollisesti oli. Luen sanomalehtimainintoja spiritismistä ja tulkiten niiden motiiveja ja tarkoitusperiä tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen. Käytän metodinani lähilukua, jolla yritän saada mahdollisimman tarkkaa tietoa jokaisesta maininnasta, jonka olen valinnut mukaan työhön. Tarkoitus on tutkia aineistoja aikalaiskontekstissaan ja tuoda esille millaista tietoa lukijat saivat spiritismistä, ei niinkään se, mitä nykypäivän näkökulmasta voi oppia spiritismistä.

Spiritismi on aihe, jota voi tutkia monesta eri näkökulmasta. Tässä työssä tutkin spiritismiä ilmiönä sanomalehtien avulla. Aikarajaus alkaa vuoden 1910 tammikuusta ja päättyy vuoden 1919 joulukuuhun. Käytän sanomalehtien saavuttamiseen Kansalliskirjaston Digitaalisia aineistoja, rajaten aineistot sanomalehtiin. Kaikkien tulosten läpikäyminen olisi kuitenkin liian suuri rajaus työhön, joten olen rajannut työni tutkittaviksi lehdiksi *Aamulehden*, *Helsingin Sanomat*, *Tampereen Sanomat* ja *Turun sanomat*. Nämä sanomalehdet antavat laajan kattauksen siitä, mitä spiritismistä on kirjoitettu suuremmissa sanomalehdissä Etelä-Suomessa. Olen hakenut tietoa vain suomenkielisillä termeillä, joista tärkein ja eniten hakutuloksia tuottanut on spiritismi.

Digitoidut arkistot eivät kuitenkaan ole täydellisiä ja niiden tutkimiseen ja käyttämiseen liittyy omat ongelmansa. Koneiden virheet ovat mahdollisia ja alkuperäisissä sanomalehdissä on saattanut olla virheitä, jotka vaikuttavat kohteiden käyttämiseen.¹³ Ideaalisti digitoitujen lähteiden lisäksi olisi hyvä päästä tutkimaan myös alkuperäisiä sanomalehtiä. Digitoitujen lähteiden käyttö kuitenkin mahdollistaa saamaan tarpeeksi hyvää tietoa menneestä ja näin

---

¹² Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 57.

¹³ Hakkarainen, Kurvinen, Paju, Salmi & Sorvali. 2022. s. 106–108.

mahdollistaa tutkimuksen ilman fyysisiä sanomalehtiä.¹⁴ Digitoidut aineistot mahdollistavat myös hyvät perustat lähiluvulle metodina. Netin kautta on helppo saavuttaa suuri määrä tuloksia luettavaksi. On hyvä tunnistaa digitoitujen lähteiden mahdollisuudet ja hankaluudet, jotta on mahdollista saada mahdollisimman tarkkaa tutkimusta aikaiseksi. Digitoitujen aineistojen läpikäymiseen voidaan käyttää myös etäluentaa, kun aineistomäärät ovat niin suuret, ettei lähiluenta enää ole mielekästä.¹⁵ Työssäni läpikäytävä määrä sanomalehtimainintoja on kuitenkin tarpeeksi pieni, että metodikseni sopii paremmin lähiluku.

Spiritismiä aiheena on helppo lähteä tutkimaan, koska aihetta on meillä Suomessakin tutkittu jo paljon tähän päivään mennessä. Työni tueksi on siis löytynyt paljon kirjallisuutta. Aihe on kiinnostanut ihmisiä ajansaatossa yhä enemmän sekä kulttuurihistoriallisesta, että aatehistoriallisesta näkökulmasta. Lisääntynyt kiinnostus on johtunut monista eri syistä, joita ovat esimerkiksi 1990-luvulla uskonnotutkimuksessa lisääntynyt tutkimus ei vain uskonnosta, vaan myös henkisyydestä.¹⁶

Spiritismiä ilmiönä sanomalehdissä on kuitenkin tutkittu vähemmän, mikä tekee aiheesta mielenkiintoisen tutkimuskentän. Aikarajaus työssä perustuu erityisesti tiedon saatavuuteen ja lukumahdollisuuksiin. Sanomalehtimaininnat ovat digitoitujen lehtisivujen lisäksi myös tekstinä, mutta teksti ei ole aina oikein tai oikeassa kohdassa, joten haluan saada luettua itse lehdestä, ja paleografian taitoni riittävät suurelta osin saamaan selvää mitä itse lehtien sivuilla luki, käyttäen apuna tekstitoimintoa.

Tutkimuskirjallisuutta aiheesta löytyy paljon ja pääasiallisena kohteenani toimivat eritoten teokset *Kansan henkinen kehitys – Jaakko Jalmary Jalo-kiven eletty kansalaisuus 1900-luvun alussa*. Sillä teoksessa on paljon hyvää tutkimusta spiritismistä aatteena ja sen kehityksestä juuri 1900-luvun alussa. Toisena tärkeänä teoksena toimii *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, toimittanut Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen. Teoksessa on paljon tietoa niin spiritismistä, kuin muista spiritismin rinnalla kehittyneistä aiheista. Lisäksi teos *Spiritistinen istunto*, kirjoittanut Marjo Kaartinen, antaa tarkempaa tietoa itse spiritistisistä istunnoista, jotka ovat esillä sanomalehdissä, joita tutkin. Tulen käyttämään muutakin tutkimuskirjallisuutta ja artikkeleita aiheesta tutkimuksen tukena. Niistä mainittakoon ainakin

---

¹⁴ Hakkarainen, Kurvinen, Paju, Salmi & Sorvali. 2022. s. 109.

¹⁵ Hakkarainen, Kurvinen, Paju, Salmi & Sorvali. 2022. s. 117.

¹⁶ Opas & Mahlamäki, 2022, s.8.

Uuden etsijät hankkeen kirja *Uuden etsijät – Salatieteiden ja okkultismi suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930* toimittanut Maarit Leskelä-Kärki ja Antti Harmainen.

Spiritismillä oli selviä kytköksiä myös kristinuskoon, mikä on yksi syistä, miksi spiritismi oli usein aiheena jumalanpalveluksissa tai muissa vastaavissa kriittisissä tapahtumissa.

Esimerkiksi Juuso Järvenpää tutkii asiaa teoksessaan *Kansan henkinen kehitys – Jaakko Jalmari Jalo-Kiven eletty kansalaisuus 1900-luvun alussa*. Teoksessa käsitellään kristinuskon ja spiritismin yhteyttä. Järvenpään mukaan kirkko antoi vastustusta Jaakko Jalmari Jalo-Kivelle (1878–1937), hänen puheistaan siitä, miten kristinusko ja spiritismi olivat yhteydessä spiritismin kautta. Jalo-kiven kirjoittaman mukaan spiritismissä oli kyse asioista, kuten kuolemanjälkeisestä elämästä, josta spiritismi paljasti, mitä ei kristinuskon synnyin ajoilla saatu vielä tietää.¹⁷ Järvenpään teos on mainio tutkimus siitä, miten uskonto ja yhteiskunta ovat kytköksissä toisiinsa 1900-luvun alussa.

Päädyin tutkimaan juuri 1910-lukua, koska vuosikymmen on muutoksien aikaa. Ensimmäinen maailmansota käytiin vuosina 1914–1918, Suomi itsenäistyi 1917 ja Suomessa käytiin sisällissota vuonna 1918. Vaikka tutkin spiritismiä ilmiönä, on sivussa saatavilla tietoa myös siitä, jos suuret kansanväliset tapahtumat vaikuttivat spiritismistä uutisointiin. Spiritismin suosio nousi ensimmäisen maailmansodan jälkeen uudelleen¹⁸ ja sen voisi olettaa näkyvän myös sanomalehtien sivuilla.

---

¹⁷ Järvenpää, 2024. s. 304–305.

¹⁸ Kaartinen ja Leskelä-Kärki, 2020. s. 64–65.

2 Spiritismi sanomalehdissä ja viihteenä

2.1 Sanomalehtien sivuilla

Sanomalehdistä löytyy suuri kattaus erilaisia aiheita spiritismiin liittyen 1910-luvulla. Iso osa hakutuloksista on kuitenkin kutsuja ja ilmoituksia erilaisiin esitelmiin, iltamiin, jumalanpalveluksiin ja esityksiin. Tämän paljouden takia on tärkeä ymmärtää, miksi spiritistiset istunnot olivat niin suosittuja ja kiinnostivat ihmisiä ympäri Suomea. Spiritistit ja aatteen aikansa tutkijat katsoivat aatteen kaatavan materialistisen maailmankuvan ja avaavan uusia todellisuuksia tutkimuksen kohteeksi.¹⁹ Tämä kiinnostus ei varmasti liittynyt vain aatteen uskojiin vaan saattoi puhutella tavallisia ihmisiä oppimaan lisää suositusta aatteesta. Voidaan siis ajatella, että spiritismillä haettiin vastapainoa arkeen ja yhä vilkastuvaan kaupunkilaiselämään, mikä ei tietenkään ole vain sidottu 1910-luvulle, vaan voi olla syynä miksi spiritismi kiinnostaa ihmisiä yhä edelleen.

Spiritismi levisi Suomeen 1800-luvun puolivälin jälkeen ja villitsi ihmisiä uudelleen 1800-luvun lopusta 1900-luvun alkuun. Alkuvaiheessaan spiritismi oli riippuvaista yksittäisten henkilöiden kiinnostuksesta ja halusta kokeilla. Tärkeimpinä toimijoina olivat erilaiset kirjailijat, taitelijat ja sivistyneistö.²⁰ Näistä piireistä spiritismi levisi yhä laajemmille ihmisryhmille ja näin ollen myös sanomalehtien sivuille. Spiritismi sanomalehdissä ei rajoitu vain 1910-luvulle, vaan aiheesta on kirjoitettu jo 1800-luvun puolella. Osumia termeille löytyy myös 1800-luvun lopusta.

Sanomalehdet tutkimuskohteena ovat myös merkittäviä itsessään, sillä niillä oli laaja saavutettavuus Suomessa. Puolet suomalaisista osasivat lukea jo 1800-luvun alussa ja 1880-luvulla monet suomalaiset lukivat kaunokirjallisuutta ja sanomalehtiä.²¹ Tästä voidaan päätellä, että monella oli mahdollisuus tutusta lehtien juttuihin ja näin ollen lukea myös spiritismiin liittyviä mainintoja. On mahdotonta selvittää, mitä kukakin luki, mutta aiheen toistuvuuden perusteella voidaan päätellä, että aihe kiinnosti tavallistakin kansaa ainakin jollain tasolla.

---

¹⁹ Järvenpää, 2024. s.15

²⁰ Kaartinen ja Leskelä-Kärki, 2020. s. 61

²¹ Suomessa osattiin lukea jo 1800-luvun alussa, TS, 8.9.2008.

Suomi oli pidemmän osan 1910-luvusta vielä Venäjän vallan alaisuudessa ja sensuuri vaikutti osaltaan siihen mitä lehdissä julkaistiin. 1899 vuoden lopusta eteenpäin kenraalikuvernöörillä oli valta lakkauttaa painotuotteita määrääjäksi tai lopullisesti Suomessa.²² Palosen mukaan sensuuri hidasti lehtien valmistumista, kun juttuja jouduttiin korvaamaan tai muuttamaan.²³ Siitä kuinka paljon spiritismi joutui sensuurin alaiseksi, on mahdotonta sanoa tarkkaa määrää. Toisaalta spiritismi ei yleensä ollut iso poliittinen kysymys lehdissä, joten sensurointi saattoi jäädä vähäiselle.

2.2 Tilaisuudet, kirkko ja naisten asema

1910-luvulla spiritismi oli aatteen lisäksi myös viihdettä. Suurin yksittäinen teema aiheesta on viihteellisiin tilaisuuksiin viittaavat maininnat ja olen koonnut ne yhteen ja tutkin niitä kokonaisuutena, nostaan yksittäisiä mainintoja esiin. Kuten aiemmin lueteltu, spiritismi oli aiheena monenlaisissa tilaisuuksissa ja pyrin selvittämään, miksi tilaisuudet kiinnostivat ihmisiä ympäri Suomen, mutta etenkin Etelä-Suomessa, johon sanomalehdet sijoittuvat.

Spiritistisiä istuntoja oli erilaisia: tunnettujen meedioiden, kuten Madame d'Esperancen (1855–1919) vakavasti otettuja istuntoja, joihin osallistujat valmistuivat viikkojen ajan²⁴ ja toisaalta vapaapäisyisiä tai pääsymaksullisia tapahtumia. *Turun Sanomat* ilmoittivat viihteellisestä esityksestä 3.4.1910.²⁵ Kyse oli biografiaesityksestä, jossa esiteltiin magnetismia, hypnotismia ja spiritismiä. Kyseessä on yksi maininta muiden joukossa, mutta tässä maininnassa on suoraan mainittua lopussa, kuinka esitys tulee olemaan ”erittäin huvittava”, voidaan siis päätellä, että kyseessä ei ole vakavasti otettava istunto, vaan leikkimielinen esitys aiheesta.

Vuonna 1912 helmikuussa ihmiset saattoivat päästä kuulemaan raamatullista esitelmää muinaisesta spiritismistä ja Endorin noitavainoista.²⁶ Endorin noitavainoilla viitataan luultavasti Raamatun Samuelin kirjan Endorin noitaan.²⁷ Spiritismiä esiteltiin raamatullisessa valossa ja aiheena olikin kysymys siitä, oliko oikein esittää kysymyksiä kuolleille. Spiritismi saikin vastustusta kirkolta ja papistolta, vastustuksesta kertoi etenkin *Spiritisti*-lehti.²⁸ On

²² Palonen, Sensori luki lehdet ensin. Koskesta voimaa- verkkosivusto, Tampereen yliopisto.

²³ Palonen, Sensori luki lehdet ensin. Koskesta voimaa- verkkosivusto, Tampereen yliopisto.

²⁴ Kaartinen, 2020. s. 9

²⁵ Vänrikki Stoolin turnee, TS, 3.4.1910.

²⁶ Spiritismi, L. Muderspach, AL 1912.

²⁷ Raamattu (1. Samuelin kirja 28:7)

²⁸ Holm, 2017. s. 99.

ymmärrettävää, että kirkolla ja spiritisteillä oli eriäviä mielipiteitä ja kirkon suhtautuminen suosittuun ilmiöön oli osaltaan kriittinen.

Yksi kenties tärkeimpiä spiritistejä oli Jaakko Jalmari Jalo-Kivi²⁹. Hän oli mukana yhteiskunnallisessa keskustelussa ja puolusti spiritismiä ja sitä, miten spiritismi aatteena opetti monia samanlaisia arvoja kuin kristinusko. Hänen mukaansa spiritismissä ihmiset ovat samanarvoisia ja kaikki Jumalan lapsia.³⁰ Vaikka kirkolla saattoi olla jyrkkä suhtautuminen spiritismiin, kirkon sisäisetkin mielipiteet vaihtelivat. Vastustus lehdissä 1910-luvulla ei ainakaan ollut suoraa vihamielistä kirjoitusta tai yrityksiä tukahduttaa aatetta. Spiritismi oli yksinkertaisesti levinnyt aatteeksi ja yleiseksi keskusteluksi, mitä kirkkokaan ei voinut enää sivuuttaa.³¹

Uskonnollinen teema näkyy myös *Aamulehdessä* 28.2.1913, kun Tohtori Antti J. Pietilä (1878–1932) piti esitelmän helluntailaisuudesta.³² Maininnassa verrataan spiritismiä osaltaan helluntailaisuuteen, sillä molemmissa sanotaan tapahtuvan vierailta kielillä puhumista, ennustuksia ja parantumisia. Helluntailaisuus on kristillinen herätysliike, eikä sillä itsessään ole tekemistä spiritismin kanssa, mutta maininnan perusteella voi pohtia saivatko molemmat aatteet kritiikkiä totutusta normista poistumisen takia.

– – Spiritismissä on jokenkin samanlaista: wierailta kielillä puhumista, ennustuksia, parantumisia. Menettely on helluntailiikkeessä jotenkin sama. Pidetään pitkiä rukouksia myöhään yöllä, odotetaan, walwotaan, paastotaan. Tahdotaan oikein pakoittaa Jumalaa antamaan mitä pyydetään. – –³³

Juuso Järvenpään mukaan 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa Suomeen alkoi saapua erilaisia uskontoliikkeitä, jotka olivat pääasiallisesti angloamerikkalaisia. Näihin lukeutui esimerkiksi metodismi, baptismi, pelastusarmeija, vapaakirkollisuus, adventismi, helluntailaisuus ja Jehovan todistajat. Ne muovasivat yhteiskuntaa omalla vaikutuksellaan ja yhteiskunnasta tuli tärkeä uskonnollisen toiminnan alue. Myös kirkko muuttui. Järvenpää kirjoittaa siitä, miten kirkko asettui tiukan valtiokirkon sijasta asemaan, jossa se hyväksyi erilaisuutta.³⁴ Selvästi 1900-luvun alku oli muutoksen aikaa monella taholla, varsinkin uskonnollisesta näkökulmasta. Uskonto sai uusia sävyjä ja vaikei spiritismi ollut varsinainen

²⁹ Jalo-Kivi oli suomalainen spiritisti, toimittaja ja aktivisti.

³⁰ Holm, 2017. s. 99–100.

³¹ Järvenpää, 2016. s. 96.

³² Uskonnolliset esitelmät, *Aamulehti*, 28.2.1913

³³ Uskonnolliset esitelmät, *Aamulehti*, 28.2.1913.

³⁴ Järvenpää, 2024. s. 14.

kristillinen uskontoliike, siihen myös kuului kristinuskon piirteitä ja aatteita. Sanomalehdistä löytyvät jumalanpalvelukset³⁵, joissa aiheena oli spiritismi, myös viittaavat siihen, että kirkko oli vastaanottava aatteelle tai ainakin tarpeeksi avoin keskustelemaan aiheesta.

Samassa sanomalehti kirjoituksessa kerrotaan myös siitä, miten heikoimmat saivat helpommin erilaisia hengellisiä kokemuksia. Tässä yhteydessä heikoimmilla tarkoitetaan naisia ja lapsia. ”Eräskin walitteli: minulla on niin wahwa ruumis, henki ei pääse vaikuttamaan.”³⁶ Spiritismi vaikutti osaltaan naisten asemaan ja heidän mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Vaikka spiritistin vaikutus naisten asemaan ei ollut massiivinen, se antoi naisille mahdollisuuksia toimia erinäisissä rooleissa ja vaikuttaa asioihin. Esimerkiksi meediona toimiminen antoi naisille mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisössä, vaikka kunnia saattoikin kohdistua henkiin, ei naisiin, jotka välittivät heidän viestejään.³⁷

Mielipiteet naisiasiasta myös vaihtelivat liikkeen sisällä. Spiritistinaisia pidettiin jossain määrin vapaan rakkauden edustajina, mikä oli itsessään virheellistä, koska vapaa rakkaus ei ollut osa spiritismiä. Naiset kuitenkin muodostivat suurimman osan meedioista³⁸ ja olivat merkittävä osa aatteen muotoutumista ja jatkumista. Toisaalta se miksi naiset nähtiin sopivina meedioksi ei ollut suoraan sidoksissa suureen muutoksen sukupuolten välillä, vaan siihen, että naiset nähtiin vastaanottavampina ja passiivisempina, mitkä korostuivat meediotoiminnassa.³⁹ Kaartisen ja Leskelä-Kärjen mukaan tämä toisaalta saattoi korostaa naisiin kohdistuvia ajatuksia heikkoudesta, alemmuudesta ja sosiaalisesta vallattomuudesta. Kuten mainittua ei vaikutus naisten asemaan ollut massiivinen, eikä siihen toisaalta aina pyrittykään. Naiset saattoivat istunnoissa koetella sukupuolirajoja ja ottaa itselleen uusia rooleja. Naisten oikeudet olivat kuitenkin tärkeässä osassa kehittyvälle spiritismille, ja spiritismi kehittyi yhdessä aikansa muiden yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa.⁴⁰

---

³⁵ Jumalanpalveluksia, HS, 25.4.1915.

³⁶ Uskonnolliset esitelmät, *Aamulehti*, 28.2.1913

³⁷ Holm, 2017. s. 56–57.

³⁸ Holm, 2017. s. 57.

³⁹ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 69.

⁴⁰ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 69–70.

2.3 Spiritismin tähtiesiintyjät

Helsingin Sanomien sivuille ilmestyi 20.11.1910 ilmoitus tilaisuudesta, jossa Faustinus kokeilee Spiritismiä ja telepatiaa.⁴¹ Kyseessä oli tavalliselle kansalla järjestetty tilaisuus pääsymaksulla. Kyseessä oli tunnettu, mutta mysteerien täyteinen henkilö. Kansalaiset saivat lukea Faustinuksesta lehtien sivuilla jo 1897 ja kuulla hänen elämästään. Hänet tunnetaan lääketieteen opintojen keskeytyksestä ja siitä, että hän innostui spiritismistä ja taikuudesta jo teini-ikäisenä. Hänen nimensä ja identiteettinsä oli pitkään mysteeri, mutta lopulta hänen syntymänimekseen selvisi Faustinus Petersen, myöhemmin Faustinus Faustinus eli aiempien luulojen mukaan hän ei ollut keksinyt nimeä Faustinus vain taitelijanimekseen.⁴²

Lehti ilmoituksessa mainitaan, että Faustinus on kokeilemassa spiritismiä ja telepatiaa viimeistä kertaa. Epäselväksi kuitenkin jää onko kyse hänen viimeisestä esityksestään Suomessa vai viimeisestä esityksestä yliopiston kemian laboratoriossa. Faustinus esiintyi eri maissa Euroopassa ja häntä pidettiin taitavana hypnotisoijana.⁴³ Hakutermillä Faustinus löytyy vuosina 1910–1919 yli 100 osumaa sanomalehdistä, joten voidaan päätellä, että hän oli saavuttanut huomiota ja tunnettavuutta Suomessa.

Toinen maininta tunnetusta esitelmän pitäjistä löytyy *Tampereen Sanomista* 29.10.1910, kun Jaakko Jalmari Jalo-Kivi oli kumppaneineen pitämässä esitelmää spiritismistä Karkussa Palvialaisella kyläntuvalla.⁴⁴ Kyseessä on maaseutukirje *Tampereen Sanomien* omalta kirjeenvaihtajalta.

– Hiljaa ja wakawan näköisinä siinä uutta „profeettaa“ kuunneltiin ja warmaankin jo moni mielessään kyseli ja tuumaili: kuka hän on, hänhän puhuu kuin taiwaan enkeli, eihän minunkaan tässä enää tarwitse otsa hiessä ponnistella riittäähän aikaa iankaikkisuudesta iankaikkisuuteen, kuoleman tarkoituksena on waan, että ihminen syntyy uudelleen jonain merkkihenkilönä j. n. e. Waloisalta ja kewyeltä tuntui elämä tänä iltana. –⁴⁵

Näin kuvailtiin iltaa kirjeenvaihtajan toimesta. Tämä uutinen on erilainen aihepiiriinsä liittyen, sillä siitä saa tietoa aiheesta syvemmällä tasolla. Suurin osa lehtien ilmoituksista liittyen iltamiin, oli vain kutsuja ja ilmoituksia lehdissä, ilman syvempää informaatiota, siitä

⁴¹ Faustinus kokeilee, HS, 20.11.1910.

⁴² Kaartinen, 2020. s. 155–157.

⁴³ Kaartinen, 2020. s. 164.

⁴⁴ Maaseutukirjeitä, *Tampereen Sanomat*, 29.10.1910.

⁴⁵ Maaseutukirjeitä, *Tampereen Sanomat*, 29.10.1910.

millainen tilaisuus itsessään oli. Ainakin lainauksen perusteella voidaan päätellä kirjeenvaihtajan nauttineen esityksestä ja olleen vaikuttanut puhujan kertomasta.

Myös ainakin *Aamulehdessä* mielipiteitä jakanut⁴⁶ Antti J. Pietilä piti esitelmää spiritismistä Toijalassa vuonna 1910.⁴⁷ Pietilä oli teologi, kirjailija ja professori Helsingin yliopistossa. Pietilän esitelmää pidettiin kirjoittajan mukaan valaisevana ja vakuuttavana. Kirjoittaja myös toivoo lisää samankaltaisia esitelmiä, epäselväksi kuitenkin jää tarkoittaako kirjoittaja lisää spiritistisiä esitelmiä vai lisää ”etevästi esitettyjä” esitelmiä eri aiheista. Voidaan kuitenkin päätellä kirjoituksesta, että esitelmä oli hyvin vastaanotettu ja pidetty, joten ainakin Pietilä onnistui vakuuttaman yhden kuulijan esitelmällään.

Spiritismi näkyi tilaisuuksien valossa usein sanomalehdissä, varsinkin 1910-luvun alussa. Tilaisuuksista uutisointi hiljeni sanomalehdissä 1910-luvun loppupuolella. Voidaan ajatella spiritismin suosion siis vähentyneen tai toiminnan siirtyneen takaisin yksityishenkilöiden piireihin. Spiritismin tultuaan Suomeen, 1910-luvun huomio kuten Jaakko Jalmari Jalo-Kiven toiminta ja uudelleen 1940-luvun suosio näyttäytyvät historiallisina aaltoina spiritismin suosiossa. Tuoden mukanaan mahdollisuuksia naisille, tunnettuja henkilöitä ja tilaisuuksia tehdä tuottoa ilmiöllä, oli spiritismi tärkeä viihteen lähde.

---

⁴⁶ 5.1.1910 *Aamulehdessä* oli yleisökirjoitus, jossa nimimerkki Spiritisti (viittaa luultavasti samannimiseen lehteen) haastoi Pietilän julkiseen väittelyyn.

⁴⁷ Iltama, AL, 15.2.1910.

3 Spiritismi vaihtelevana aiheena

3.1 Sota ja politiikka

Yksi syy miksi lähdin tutkimaan juuri 1910-lukua, oli se, että halusin selvittää, vaikuttivatko 1910-luvun suuret tapahtumat spiritismistä uutisointiin. Kootessani aineistoa, selvisi kuitenkin, että silminnähden tapahtumat vaikuttivat odotettua vähemmän. Kokonaan huomiotta esimerkiksi sota ei kuitenkaan jäänyt. 10.11.1916 *Turun Sanomien* sivuilla kerrottiin kuinka kirjailija Conan Doyle⁴⁸ on tehnyt kääntymyksen ja julistanut olevansa spiritisti.⁴⁹ Lehdessä pohdittiin, sitä tuleeko ihmisistä spiritistejä sodan jälkeen. Doylen kerrotaan todenneen, kuinka hän on kuullut suuresta uskonnollisesta liikkeestä sodan jälkeen ja tämän mahdollisesti näkyvän ihmisten kääntymisenä spiritisteiksi.

Sota vaikutti spiritismin suosioon. Maailmansodissa kuoli paljon ihmisiä ja etenkin poikansa tai miehensä menettäneet naiset halusivat saada yhteyden menehtyneisiin läheisiinsä ja spiritismi osaltaan mahdollisti asiaa.⁵⁰ Sodat vaikuttivat spiritismin heräämiseen uudestaan etenkin Suomen sotien jälkeen. Spiritismi toi lohtua ja saattoi helpottaa kuoleman lopullisuuden tuntua, se toi lupauksen uusista kohtaamisista ja sielun jatkuvuudesta. Sodat eivät kuitenkaan olleet yksin syy spiritismin uuteen suosioon.⁵¹

1910-luvulla ihmiset saivat lukea tutkimukseni perusteella yllättävän vähän sodan ja spiritismin suhteesta. Tutkimustulos olisi varmasti toisenlainen, jos kyseessä olisi 1940-luku, jolloin Suomen sodat herättivät spiritismiä osaltaan henkiin. 1930–40-luvuilla esimerkiksi Helmi Krohnilla oli suuri vaikutus spiritismiin.⁵² Toisena tärkeänä henkilönä toimi silloin esimerkiksi sotien aikaisen presidentti Risto Rytin vaimo Gerda Ryti. Hän oli vannoutunut spiritisti ja kommunikoi henkien kanssa ja piti rohkaisevia puheita radiossa, joissa hän kertoi esimerkiksi tiedottomista voimista ja kertoi puhuneensa Jumalalle.⁵³

Palaten takaisin 1910-luvulle myös politiikan ja spiritismin suhteesta saattoi lukea sanomalehdestä. Vuonna 1917 *Helsingin Sanomat* ja *Tampereen sanomat* julkaisivat osion

---

⁴⁸ Arthur Conan Doyle (1859–1930) oli skotlantilainen kirjailija ja parhaiten tunnettu salapoliisi Sherlock Holmesin keksimisestä.

⁴⁹ Tuleeko ihmisistä sodan päätyttyä spiritistejä? TS, 10.11.1916.

⁵⁰ Holm, 2017. s. 218.

⁵¹ Holm, 2017. s. 219.

⁵² Leskelä-Kärki, 2021. s. 26–27.

⁵³ Mankkinen, 2021. Ylen artikkeli. Myös Leskelä-Kärki, 2021.

nimeltä Poliitiikka ja spiritismi.⁵⁴ Maininnat eroavat hieman toisistaan, vaikka sisällöllisesti ne ovat hyvin samankaltaiset. Helsingin sanomissa kerrotaan, kuinka spiritismi ja poliitiikka ovat kytkeytyneet toisiinsa ja molemmat tuovat esille jotain ”salaperäistä ja käsittämätöntä”. Juttu kertoo Pietarissa toimivista spiritistipiireistä, joihin ovat myös poliitikot osallistuneet. Aikansa ihmiset saivat tietoa ja spekulatiota siitä, mihin ministerit olivat sekaantuneet.

Poliitiikka ja spiritismi olivat monella tapaa yhteydessä toisiinsa. Spiritismi näkyi poliitikassa sekä huipulla Pietarissa, että työväenliikkeissä Suomessa. Tämä toisaalta on ymmärrettävää, koska spiritismiin yhdistetään tasa-arvon aate ja pyrkimys henkiseen kasvuun.⁵⁵ Spiritismi poliittisessa kontekstissa haastoi materialistista maailmankatsomusta. Esoteerisuudella⁵⁶, jonka alle spiritismikin kuuluu, on ollut vaikutuksia esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon ja työväen oikeuksia ajaneiden ideologioiden parissa.⁵⁷

Vuonna 1913 *Helsingin Sanomissa* kirjoitettiin myös spiritismistä ja poliitikasta.⁵⁸ Kyseessä oli myös Venäjälle sijoittuva uutinen. Lehdessä kerrotaan, että kreivitär Ignatjewin salongissa harrastetaan spiritismiä ja kaunis englantilainen meedio oli kertonut kuinka Venäjän silloinen pääministeri tulisi eroamaan ja miten seuraavassa istunnossa tultaisiin selvittämään, kuka tulisi olemaan hänen seuraajansa. Vastausta siihen uutisoitiinko vastausta hänen seuraajastaan en löytänyt tai olisiko se ollut oikein, mutta ennustus Kokovstovin eroamisesta pääministerin virasta osui kyllä oikeaan. Kokovstov erosi virastaan pääministerinä vuoden 1914 alussa. Ilman syytä hän ei kuitenkaan eronnut, vaan Kokovstov oli jo pidempään kärsinyt erinaisista kiistoista Nikolai II ja oikeistopoliitikkojen kanssa.

Poliitiikkaan liittyvät harvat maininnat, joita lehdistä löytyi, viittasivat yleisesti juuri Venäjälle. Tähän varmasti iso syy oli Suomen silloinen asema Venäjän autonomisena alueena. Venäjään liittyen lehdessä kirjoitettiin myös Nikolai II:n (1868–1918) yhteydestä spiritismiin.⁵⁹ Lehdessä kerrotaan, kuinka keisarin luona oli pidetty spiritistisiä istuntoja ja Nikolai II olleen kiinnostunut spiritismistä. Spiritistinen istunto oli aiheuttanut lehden mukaan kiistaa ja yhden istunnon oli lehden mukaan pysäyttänyt itse Grigori Rasputin (1869–1916).

---

⁵⁴ Poliitiikka ja spiritismi, HS ja Tampereen Sanomat, 21.1.1917 ja 24.1.1917.

⁵⁵ Kaartinen ja Leskelä-Kärki, 2020. s.58

⁵⁶ Esoteerisuus viittaa salattuun tai vain harvoille saatavilla olevaan tietoon, esim. spiritismi tai okkultismi.

⁵⁷ Harmainen, 2020. s. 173.

⁵⁸ Spiritismi ja poliitiikka, HS, 30.10.1913.

⁵⁹ Nikolai 2 ja spiritismi, TS, 24.3.1917.

Nikolai II:n yhteydestä juuri spiritismiin on vaikea löytää luotettavaa tietoa, mutta esimerkiksi lehdessä *First Things* on artikkeli, joka kertoo siitä, että keisarilla vaimoineen oli taipumuksia spiritismistäkin tunnettuihin istuntoihin ja esimerkiksi pöytätanssiin, sekä kommunikoitiin henkien kanssa.⁶⁰ Historioitsija Shteinert kertoo artikkelissa kuinka spiritismi oli saapunut Venäjälle lännestä ja usko viralliseen kirkkoon oli huojunut, joka antoi tilaa juuri spiritismin kaltaisille aatteille. Shteinert kertoo, miten myös Venäjällä spiritismi levisi pienemmältä osalta kansaa suuremmalle yleisölle. Spiritismi kuului sivistyneistölle ja seanssit olivat muodikkaita, kun taas tavallinen kansa olivat ortodokseja ja osaltaan harjoittivat taikauskaisia perinteitä.

26.3.1917 uutisoitiin *Turun Sanomissa* Venäjän viimeisestä hallitsijaperheestä kertovasta kirjasta.⁶¹ Kirja oli Englannissa julkaistu teos nimimerkiltä Wasili Kreiwi. Spiritismi ei ole pääosassa artikkelia, mutta sieltä löytyy mielenkiintoinen kohta, joka viittaa keisarinnaan.

- - Jo neljännen tyttären, Anastasian syntymän jälkeen alkoi keisarinnan hermotauti muuttua akuuttiseksi. Hää alkoi hakea lohdutustaan osaksi hartaudenharjoituksista, osaksi spiritismistä. Wenäjällä alkoi olla yleinen usko, että keisarinna sairasti parantumattomaa mielenvikaisuutta. - -⁶²

Lainaus kertoo mielenkiintoisesti siitä, mitä keisarinnasta ajateltiin yleisesti. Spiritismi saatettiin yhdistää sairauteen ja etenkin naisten kohdalla spiritismin harjoittamista pidettiin usein heidän sairautenansa.⁶³ Sairautena pitäminen ei kuitenkaan ollut yksinkertainen ilmiö ja spiritismin tutkiminen psyykkisen tutkimuksen näkökulmasta oli monimuotoinen. Järvenpää kertoo kirjoituksessaan *Psyykkinen tutkimus ja parapsykologia*, kuinka psyykkinen tutkimus järjestäytyi Suomessa 1907 ja parapsyykiksiä ilmiötä tutkittiin monesta eri näkökulmasta, kuten esimerkiksi Spiritualistisella tulkinalla ja luonnontieteellisellä tulkinalla.⁶⁴ Eli ei suinkaan voida sanoa, että spiritismiin uskomisen tai sen harjoittaminen oli yksiselitteinen tai yhden diagnoosin alle sulkeutuva osa ihmistä.

Mielenkiintoista on kuitenkin miten yhteen asiaan voi kietoutua monta erilaista seikkaa. Jos Nikolai II ja hänen vaimonsa tiedettiin olevan kiinnostuneita spiritismistä ja muista henkimaailman asioista, olisiko myös Nikolai II nähty mielenvikaisena vai vain hänen vaimonsa. Turun Sanomien mukaan aiemmin mainittu spiritistinen istunto oli kuitenkin

---

⁶⁰ The Haunted Empire, Anastasia Shteinert, *First Things*, 31.10.2025.

⁶¹ Venäjän kukistunut hallitsija perhe – Muutamista Romanoweista eräitä piirteitä, TS, 26.3.1917.

⁶² Venäjän kukistunut hallitsija perhe – Muutamista Romanoweista eräitä piirteitä, TS, 26.3.1917.

⁶³ Holm, 2017. s. 58.

⁶⁴ Järvenpää, 2020. s. 78–80.

aiheuttanut kiistaa⁶⁵ ja vähäisen tutkimustiedon perusteella on vaikea sanoa mitään varmaksi, mutta voisi olla, ettei Nikolai II halunnut tulla yhdistetyksi spiritismiin julkisesti, vaikka hän ja keisarinna olivat aiheesta kiinnostuneita. Lehtien maininnat on kuitenkin otettava vastaan omalla kritiikillään, sillä uutiset vaikuttivat pohjautuvan enemmän huhuihin kuin virallisiin tiedotuksiin.

3.2 Populaarikulttuuri ja taide

Spiritismi ja esoteerisuus ylipäättään ovat olleet paljon esillä populaarikulttuurissa ja taiteessa. Erilaiset elokuvat, musiikki ja taide ovat ottaneet teemoja ja ideoita esoteerisuudesta.⁶⁶

Nykypäivän lisäksi voidaan kysyä, näkyikö spiritismi populaarikulttuurissa ja taiteessa jo 1910-luvulla? Aiemmin mainitut esitelmät ja näytökset olivat aikansa populaarikulttuuria, ja spiritismi näkyi niissä aikaisen suosionsa ansiosta. 1905 oli Italiassa suunnitteilla spiritistinen ooppera, jota ei koskaan kuitenkaan saatu valmiiksi.⁶⁷ Tästä saatiin lukea Suomessakin 1910-luvulla. Epäonnistunut yritys lehdissä esillä varmasti juuri spiritismin suosion ansiosta ja on sääli, ettei esitelmä valmistunut. Kenties millainen näytös siitä olisi tullut.

Kuten aiemmin mainittu ensimmäiset spiritistiset istunnot lähtivät liikkeelle osaksi erilaisista taiteilijapiireistä. Taiteen merkitys korostui spiritismissä myös automaation tai kanavoinnin avulla. Automaattipiirtäminen tai -maalaaminen näkyivät spiritistissä kokeiluissa ja piireissä. Niiden avulla pyrittiin todistamaan henkien olemassaolo, siirtämällä tekijyys hengille ihmisen sijasta.⁶⁸

Tutkimani mukaan, spiritismi ei kuitenkaan aina ollut pääaiheena taiteessa tai populaarikulttuurissa, vaan ilmaantui pieninä mainintoina tai osana juonenkäännteitä. Esimerkiksi muuan teatterinäytelmä sisälsi spiritismiä, sen kuitenkaan olematta pääaihe.⁶⁹ Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä esiintyyhän nykypäivän näytelmissäkin viittauksia ajan polttaviin puheenaiheisiin.

Myös kevyempää viihdettä oopperan lisäksi oli tarjolla ainakin vuonna 1919.⁷⁰ Kyseessä oli komediaesitys, joka käsitteli Taikauskoa ja spiritismiä. Kyseessä ei kuitenkaan ollut

---

⁶⁵ Nikolai 2 ja spiritismi, TS, 24.3.1917.

⁶⁶ Ramstedt ja Moberg, 2020. s. 247.

⁶⁷ Mascaginin aiheet spiritistiseksi oopperaksi, TS, 6.3.1912.

⁶⁸ Kokkinen, Mahlamäki & Leskelä-Kärki, 2020. s. 238.

⁶⁹ Kirjallisuutta ja taidetta, HS, 7.9.1911.

⁷⁰ Taikausko ja spiritismi, TS, 28.2.1919.

spiritistinen istunto tai illanvietto vaan komediaesitys. Maininta on vain lyhyt mainos näytökselle, joten siitä ei saa paljoa irti, mutta se on hyvä esimerkki, miten tämänkaltaiset ilmoitukset ilmenivät sanomalehdissä. Olisi mielenkiintoista saada tutkittavaksi esimerkiksi näytelmän käsikirjoitus ja tutkia miten spiritismi esitettiin näytöksessä koomisessa valossa.

3.3 Kertomuksia ja pikku-uutisia

Spiritismi ei aina esiintynyt lehdissä esimerkiksi tilaisuuden tai poliittisen keskustelun kohteena. Toisinaan kyse oli pienistä kertomuksista ja uutisista. Tähän lukuun olen kerännyt muutaman mielenkiintoisen maininnan, jossa spiritismi esiintyi. Merkinnät ovat merkittäviä, koska ne kertovat, miten spiritismi oli mukana erilaisissa tapauksissa ja miten aatetta saatettiin puolustaa lehdessä. Lisäksi ne ovat sekalaisia, mutta mielenkiintoisia mainintoja, jotka sisältävät spiritismiä ja näin ollen kertovat suoraan, mitä spiritismistä uutisoitiin lehdissä.

23.7.1912 kirjoitettiin *Turun Sanomissa*⁷¹ Lontoon kirjeenvaihtajan Cockneyn toimesta W. T. Steadin⁷² (1849–1912) tyttären Estelle Steadin kirjoittamasta artikkelista, jossa hän käsittelee spiritismiä. Tytär oli osallistunut spiritistiseen istuntoon ja kertoo, kuinka hän oli nähnyt kuolleen isänsä jopa kahteen kertaan ja hänen oli kuultu puhuvan ”taivaallisella äänellään”. Cockney kertoo kirjoituksessaan, kuinka spiritismi oli jo tahrinut tunnetun toimittajan mainetta, viitaten luultavasti Steadin tyttären kirjoituksiin. Artikkelin on mielenkiintoinen maininta spiritismistä, koska siihen sitoutuu suurempi tapahtuma Titanic-laivan onnettomuudesta taustalle. Stead oli kuollut Titanicilla. Täysin todesta kirjeenvaihtaja ei kuitenkaan tunnu Estelle Steadin artikkelia ottavan, mutta sillä on mielenkiintoinen osuus suurempaan tapahtumaan, nosti artikkelin mainitsemisen arvoiseksi.

Henkien materialisoituminen oli suosittua etenkin 1870-luvun lopulta eteenpäin ja henkiä nähtiin pukeutuneena valkeaan ja leikittelevän tilaisuuksin osallistujien kanssa.⁷³ On mahdotonta sanoa, mitä tilaisuudessa loppujen lopuksi tapahtui, mutta kokijalle tapahtuma voi olla hyvinkin aito. En tutkimukseni perusteella löytänyt muita spiritismiä ja Titanic onnettomuutta yhdistäviä tapahtumia, mutta olisi mielenkiintoista tietää, lisääntyivätkö

⁷¹ W. T. Stead ja spiritismi, *Turun Sanomat*, 23.7.1912.

⁷² W. T. Stead oli englantilainen vaikutusvaltainen sanomalehtitoimittaja, hän kuoli Titanic aluksella.

⁷³ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 60.

spiritistiset istunnot tai aatteen suosio tapahtuman jälkeen. Moni menetti läheisensä ja kuten sodan jälkeen ja saattaa olla, että jotkut hakivat lohtua spiritismistä.

”On kaksi vaarallista asiaa maailmassa. Toinen on wiinankeitto, toinen on puuronkeitto.”

Näin väitettiin *Helsingin Sanomissa* vuonna 1919, kyseessä oli kertomus kadonneesta puurokattilasta Nurmeksessa.⁷⁴ Epäiltiin, että kyseessä oli jopa levitoiva puurokattila, joka oli levitoidessaan kadonnut. Puuroa keittämässä ollut talon emäntä oli huomannut puurokattilan kadonneen ja ilmiö otettiin ainakin perheen toimesta vakavasti. Talon avain oli jatkossa emännän vyötäröllä kiinni samalla kun koira ja isäntä olivat vahtivuoroissa. Tapahtumaa verrattiin siihen mitä spiritistisissä istunnoissa oli kerrottu tapahtuvan. Täysin todesta kirjoittaja ei tunnu kertomusta ottavan ja epäilee, että kenties kattila oli varastettu. Uutiskynnyksen outo tapahtuma oli kuitenkin ylittänyt.

Voiko kyseessä olla henget? Spiritistiseen toimintaan kyllä luetaan kuuluvan tavaroiden liikehtiminen henkien voimasta, siinä missä myös henkien materialisoituminen tai henkikirjoittaminen (automaattikirjoittaminen).⁷⁵ Näitä henkien tekoja todistettiin erilaisissa tapahtumissa ja seansseissa, joiden mainoksista kirjoitin aiemmin tässä työssä. Näistä spiritismin ilmenemismuodoista on kiistelty, mutta niitä on myös pyritty osoittamaan spiritistisissä istunnoissa todeksi.⁷⁶ Ilmiöiden ja niistä uutisoinnin tutkimiseen ei onneksi tarvitse päättää, mihin ihmiset uskoivat. Kaartinen kirjoittaa teoksessaan hyvin siitä, miten historioitsijan ei tarvitse tuomaroida tai selvittää mihin kukakin uskoi, vaan tärkeämpää on menneisyyden kulttuurin tutkiminen ja se, miten spiritismi vaikutti aikansa kulttuuriin.⁷⁷ Ei voi jäädä yksityiskohtiin tai yksittäisiin tarinoihin kiinni. Kadonnutta puurokattilaakin voi miettiä tuntikausia, tulematta tulokseen siitä, mitä tapahtui. Mielenkiintoisempaa on ilmiö tapahtumien takana ja se, miten se vaikutti siihen mitä ihmiset uskoivat, että oli saattanut tapahtua.

Tämän työn viimeiseksi maininnaksi jääköön pikku-uutinen *Turun ja Tampereen Sanomista*. Vuonna 1911 sai lehdestä lukea, kuinka spiritismi auttoi.⁷⁸ Kyseessä on ehkä jopa hieman huvittava tarina. Kävi ikävästi, kun työmies Järvisen lapset kadottivat lompakon rahoineen. Heillä oli epäily siitä, kuka tekijä oli, mutta hän ei luovuttanut rahapussia. Sitten keksi

---

⁷⁴ Salaperäisin ilmiöitä Nurmeksesta. kirjoittanut Tiitus. HS 24.3.1919.

⁷⁵ Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020. s. 59.

⁷⁶ Kaartinen, 2020.

⁷⁷ Kaartinen, 2020. s. 204.

⁷⁸ Spiritismi auttoi. TS ja Tampereen Sanomat, 23.8.1911 ja 24.8.1911.

paikallinen mummo uhkauksen. Hän sanoi lähtevänsä käymään tunnetun spiritistin luona ja spiritistin tuovan varkaalle sellaisen vaivan, ettei saisi enää olla rauhassa. Seuraavana päivänä oli rahapussi ilmestynyt rahoineen kaikkineen takaisin. ”Sanokaapas vielä, ettei spiritismi waikuta!”⁷⁹

Itse spiritistinen istunto ei tässä auttanut, mutta pelote tuntui vaikuttavan. Tämä kertoo mielestäni hyvin siitä, miten spiritismillä oli yhteiskunnallista vaikutusta. Spiritismi toimi pelotteena, kyseessä on luultavasti usko spiritismiin tai yleisesti taikausko, mutta harva nykypäivänä varmasti säikähtäisi spiritismi uhkausta. Lisäksi tämä kertoo hyvin siitä, miten eri tavoin spiritismiä nähtiin kansan keskuudessa. Aatteesta oltiin tietoisia, mutta sitä ei aina otettu liian tosissaan, vaan pelotetta henkimaailmasta saatettiin käyttää arkipäiväisenä keinona saada markat takaisin.

Spiritismi oli monimuotoisen keskustelun kohteena lehdissä 1910-luvulla. Spiritismi kietoi monet asiat yhteen eri tavoin. Poliitikko ja pienet uutiset kertoivat hyvin siitä, mitä spiritismistä kirjoitettiin ja minkä ajateltiin kiinnostavan ihmisiä. Monimuotoisuus kertoo hyvin siitä, että spiritismi ei ollut yksimielinen aihe vaan laajempi ilmiö, joka kietoutui moneen eri yhteiskunnan osa-alueeseen 1910-luvulla. Spiritismi ei koskettanut vain aatteen kannattajia, vaan eri yhteiskuntaluokan ihmiset kokivat ja lukivat spiritismiä sanomalehtien kautta. Spiritualismi ja teosofia vaikuttivat osaltaan yhteiskuntaan. Järvenpään mukaan liikkeet vaikuttivat aluksi ylä- ja keskiluokissa 1800-luvun lopulla, mutta ne levisivät myös työläisten pariin.⁸⁰ Voidaan siis päätellä, että sanomalehtien sivuilla spiritismi saavutti kaikkien yhteiskuntaluokkien ihmiset ja siitä tuli yhteiskuntaluokat lävistävä ilmiö.

---

⁷⁹ Spiritismi auttoi. TS ja Tampereen Sanomat, 23.8.1911 ja 24.8.1911.

⁸⁰ Järvenpää, 2024. s. 14–15.

4 Loppuluku

Tässä tutkielmassa tarkastelin, millaisena ilmiönä spiritismi esiintyi sanomalehdissä 1910-luvulla. Oliko kyseessä enemmän viihteellinen vai kiistanalainen ilmiö? Sanomalehtien sivuja värjivät erityisesti erilaiset kutsut tilaisuuksiin ja näytelmiin. Tämä oli suurin yksittäinen aihepiiri, joka erottuu tutkimuksen joukosta. Voidaan siis ajatella spiritismin olleen viihdettä ja luoneen erilaisia speaktaakkeleita. Toisena tärkeänä aiheena nousivat esiin pienet uutiset ja maininnat spiritismistä. Isoja ja merkittäviä uutisia oli näkyvillä harvemmin ja aiheen kritisointi ja kriittinen vastaanotto oli harvempaa kuin oli oletettavissa.

Tilaisuuksien ja esitelmien suosiota on hankala arvioida vain lehtimainintojen perusteella, mutta niillä luultavasti oli kohdeyleisöä, sillä tilaisuuksia järjestettiin useita. Näiden tilaisuuksien suosio kuitenkin väheni ajan kanssa. Kohti 1910-luvun loppua tilaisuudet vähenivät ja olivat harvemmin esillä. Tilaisuudet eivät kuitenkaan yksin vähentyneet, vaan muu uutisointi aiheesta väheni myös. Jos vertaa vuotta 1910 vuoteen 1919 mainintojen ero on merkittävä. Vuosikymmenen alussa osua hakutermitte spiritismi oli valitsemissani sanomalehdissä monia osumia, kun taas vuonna 1919 osumia oli vain 3.

Tutkimustulos tukee aiempaa tutkimusta ja spiritismin merkitystä omana ilmiönään. Spiritismillä oli paljon viihteellistä merkitystä, mutta se osaltaan myös vaikutti yhteiskunnallisiin asioihin. Vastaus tutkimuskysymykseen oliko spiritismi enemmän uutinen, viihdeaihe vai julkinen kiistakysymys ja miksi näin mahdollisesti oli, on hankala antaa suoraa vastausta. Jos valitsisin yhden vastauksen, sanoisin spiritismin olleen viihdettä. Se miksi spiritismi oli viihdettä vaikuttaa varmasti moni asia. Lehdet eivät sisällä paljon sisältöä, jossa spiritismi esitettäisiin vakavana tai yhteiskuntaan vakiintuneena ilmiönä.

Yllättävintä oli 1910-lukujen suurien tapahtumien näkyvyys uutisoinnissa. Oletukseni oli se, että sota näkyisi selkeästi enemmän lehtien sivuilla. Lisäksi vuosien varrella vähentynyt uutisointi yllätti tutkimusta tehdessäni. Saadut tulokset ovat kuitenkin merkittäviä, sillä niillä voidaan arvioida, millainen medianäkyvyys spiritismillä oli 1910-luvulla.

Haasteena työssä oli aineistoiden rajaaminen ja päätökset siitä, mitkä maininnat päätyvät työhön. Rajaaminen tunnettuihin sanomalehtiin auttoi paljon, mutta silti oli ongelmana perustella, miksi juuri tietyt maininnat päätyivät työhön. Pääasiallisesti valitsin mainintoja, jotka liittyivät toisiinsa tai antoivat uusia näkökulmia aiheeseen. Tutkittavaa olisi vielä paljon ja aihe on kiinnostava ja merkityksellinen. Uutta tutkittavaa sanomalehtien sivuilla olisi miltei

loputtomiin, mutta tekijän näkökulmasta olen mielestäni tiivistänyt mielestäni hyvin tärkeät tai toistuvat teemat aiheesta. Spiritismi ei ole vain viihdettä tai kiistaa, spiritismi on laaja aihe, johon sekoittuu uskonto, yhteiskunnallisuus, populaarikulttuuri ja media.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Aamulehti, Tampere, 1910–1919 (AL).

Helsingin Sanomat, Helsinki, 1910–1919 (HS).

Tampereen Sanomat, Tampere, 1910–1919.

Turun Sanomat, Turku, 1910–1919 (TS).

Tutkimuskirjallisuus

Hakkarainen, Heidi & Kurvinen, Heidi & Paju, Petri & Salmi, Hannu & Sorvali, Satu:

Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona. *Kulttuurihistorian tutkimus – Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Kulttuurihistorian seura, Turku, 2022.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122373519> [haettu 9.2.2026]

Harmainen, Antti: Esoteerisuus ja politiikka. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.

Holm, Tea: *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa: aatehistoriallinen tutkimus*. Helsingin yliopisto, Helsinki, 2016. Kustantaja BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa, 2017.

Järvenpää, Juuso: *Kansan henkinen kehitys – Jaakko Jalmari Jalo-Kiven eletty kansalaisuus 1900-luvun Suomessa*. Tampereen yliopisto, Tampere 2024. Hansaprint, Turenki, 2024.

Järvenpää, Juuso: Psykkinen tutkimus ja parapsykologia. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.

Kaartinen, Marjo: *Spiritistinen istunto*. SKS, Jelgava Printing House, Latvia, 2020.

Kaartinen, Marjo & Leskelä-Kärki: Spiritualismi. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.

Kokkinen, Nina & Mahlamäki, Tiina: Näkökulmia esoteerisuuteen ja okkultismiin. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.

Kokkinen, Nina & Mahlamäki, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit: Esoteerisuus taiteessa ja kirjallisuudessa. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.

- Leskelä-Kärki, Maarit: Suomen spiritualistinen seura. *Uuden etsijät – Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. (toim.) Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki, 2021.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Harmainen, Antti (toim.): *Uuden etsijät – Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki. Painanut Meediazone oü, Viro, 2021.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Harmainen, Antti: Prologi. *Uuden etsijät – Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki. Painanut Meediazone oü, Viro, 2021.
- Mahlamäki, Tiina & Opas, Minna (toim.): *Uushenkisyys*. SKS, Helsinki, 2022.
- Palonen, Osmo: Sensori luki lehdet ensin, *Koskesta Voimaa*, Tampereen yliopisto.
<https://webpages.tuni.fi/koskivoimaa/liikkuminen/1900-18/sensuuri.html> [haettu 30.1.2026]
- Ramstedt, Tommy & Moberg, Marcus: Esoteerisuus ja populaarikulttuuri. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (toim.) Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen, Vastapaino, Tampere, 2020.
- Rimpiläinen, Tuomas: Suomessa osattiin lukea jo 1800-luvun alussa. *Turun Sanomat*, 8.9.2008. <https://www.ts.fi/uutiset/1074305053> [haettu 8.1.2026]
- Shteinert, Anastasia: The Haunted Empire. *First things*, 31.10.2025.
<https://firstthings.com/the-haunted-empire/> [haettu 30.1.2026]
- Von Boguslawski, Julia: Suomen Teosofinen Seura. *Uuden etsijät – Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki. Painanut Meediazone oü, Viro, 2021.